

Esperanto-Brno

Esperanto-Brno - Kluba prelego 12.10.2011

Mi ne devas silenti

Zdeněk Hršel

Mi konfesas, ke mi, antaŭ pluraj jaroj, leginte similan titolon (en pluralo: “Ni ne devas silenti”) de kelkpaĝa broŝureto, hezitis kompreni ĝian signifon. Kiel juna komencanto kaj aŭtodidakto mi nome lernis Esperanton nur laŭ Kilian – lernolibro kaj post la milito en Cseh-kurso gvidata de s-ro Pytloun. Tiam, kiel multaj aliaj, ne nur samaĝuloj, mi lernis, ke negacio de (ĉiuj) verboj estas esprimata tute simple per antaŭmeto de la partiklo “ne” laŭ la modelo “mi lernas – mi ne lernas”. Ke ekzistas ankaŭ t.n. verboj modalaj, kiuj esprimas ekzemple volon, povon, devon antaŭ infinitivo de la objekta verbo, mi tiam ankoraŭ ne konsciis. Ĉe devo, por ĉeĥoj, slovakoj kaj germanoj tiu simpla regulo ne validas. Se vi ĉi tiun alineon plene komprenas, vi ne bezonas legi plu.

Teprve jako pokročilý esperantista jsem získal slovník „Plena Vortaro“ (v té době poměrně nedostupný) a z něho jsem se dověděl, jak tomu doopravdy je a proč. Že totiž zápor u slovesa „devi“ je zápor absolutní, tj. „ne devi“ nezamená „nemuset“, nýbrž „nesmět“. V rodině, v níž L.L. Zamenhof vyrůstal, se hovořilo rusky a v tomto jazyku „ja ně dolžen“ znamená „nesmím“, stejně jako latinské „non debeo“. Tímto pravidlem (tzv. absolutním záporem) se řídí jak románské jazyky, tak např. angličtina: „I must not – nesmím“. Pouze v češtině, slovenštině a němčině je tomu jinak. Staročeské sloveso „drbiti - muset“, převzaté z německého „dürfen - smět“, bylo ve vývoji jazyka nahrazeno slovesem „musiti“ z německého „müssen“. Čeští esperantisté se, hlavně po 1. sv. válce, učili z učebnic, mluvníc a slovníků, jejichž autoři zřejmě Zamenhofův systém neznali. Těchto publikací byla celá řada a vycházely v několika vydáních. Jediná učebnice esperanta, která Zamenhofova modální (způsobová) slovesa, zejména zápor u slovesa „devi“, vysvětluje, je Kühnlova učebnice z počátku 20. století, která vyšla ve třech vydáních. Jediný česko-esperantský slovník (Kühnl-Procházka, 1914) uvádí pod heslem „směti“ slovo „rajti“. Nepochopení Zamenhofova systému vedlo u našich esperantistů k vytvoření neologismu „darfi“, který vnikl i do slovníků, a např. i do překladu Čapkovy Bílé nemoci (1938). Je s podivem, že v Kilianově učebnici (1961, lekce 19, str. 107) je text Borovkova dopisu o původu esperanta dokonce upraven tak, aby nenarušoval systém autora učebnice: výraz „ne bezoni lerni – nemuset se učit“ je nahrazen výrazem „ne devi lerni“ (v roce 1978 opraveno zpět na „ne bezoni“). Sloveso „darfi“ se objevuje i jako heslo ve slovnících dalších významných esperantistů (např. Seemann, Šaturová).

Plena Vortaro de Esperanto vč. současného vydání Nova Plena Ilustrita Vortaro uvádí

pod heslem „devi ...“ několik citátů ze Zamenhofových textů, mj. „nenian trinkaĵon el vinberoj li devas trinki (estas malpermesite, ke li trinku ian); oni ne devas havi tro da konfido al si mem“. Kühnl (1909, 1912) uvádí „infanoj, vi ne devas ludi sur strato“. Modální slovesa patří k základu každého jazyka a jejich změna by nutně vedla k vytvoření jakéhosi regionálního nářečí. U národních jazyků je to zhora nemyslitelné (představme si např., že by si angličtina dovolila změnit význam slovesa „must not“ na „nemuset“), u jazyka mezinárodního, aspirujícího na funkci všeobecného komunikačního prostředku, je to naprosto nežádoucí. Matení významu sloves „nemuset“ a „nesmět“, jakož i vytváření neologismů typu „darfi“, je třeba zamezit. Zapamatujme si tedy, že „ne devi“ znamená „nesmět“ a „nemuset“ se řekne „ne bezoni“. Závěrem bych poznamenal, že toto není výzva k diskusi, nýbrž jen holé konstatování faktu, o němž se v našich učebnicích více než sto let mlčelo.

dáno na chalupě v Rudné dne 17. září LP 2011
Mgr. Zdeněk Hršel